

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ЗАБАРНА ЮЛІЯ ВІТАЛІЇВНА

УДК 338.43 – 049.5: 006.015.5

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ
ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Чорний Георгій Михайлович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
професор кафедри адміністративного менеджменту
та зовнішньоекономічної діяльності

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гойчук Ольга Іванівна

доктор економічних наук, професор
Нестеренко Світлана Анатоліївна,
Таврійський агротехнологічний університет,
завідувач кафедри менеджменту

Захист відбудеться «11» квітня 2017 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.01 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Генерала Родимцева, 19, навчальний корпус № 1, кімната 97

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розісланий «10» березня 2017 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. І. Балановська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Національна продовольча безпека є основою стійкого економічного розвитку держави, доступності якісних продуктів харчування та соціальної стабільності у суспільстві. Відтак її гарантування в сучасних умовах формування негативних для споживачів прогнозів щодо подальшої цінової динаміки на ринку продовольства та низької платоспроможності населення є одним з основних пріоритетів держави.

Системний аналіз стану продовольчої безпеки України, загроза його погіршення в контексті світової продовольчої проблеми, а також існуючої нині економічної і соціальної кризи в країні дозволяє стверджувати, що нагальним завданням держави є, у першу чергу, забезпечення населення якісними продуктами харчування за рахунок переважно вітчизняного виробництва, за умов їх фізичної та економічної доступності для всіх верств населення.

Наукове підґрунтя формування фундаментальних основ щодо визначення сутності та шляхів забезпечення продовольчої безпеки закладено в працях С. Г. Афанасьєва, В. І. Власова, В. П. Галушко, О. І. Гойчук, В. М. Дикарьова, З. М. Ільїної, С. М. Кваші, С. О. Лушпаєва, С. А. Нестеренко, Б. Й. Пасхавера, П. Т. Саблука, В. О. Точиліна, М. Й. Хорунжого, Л. М. Худолій, О. М. Шпичака, О. В. Шубравської, В. В. Юрчишина та ін. Проблема якості та безпечності харчових продуктів присвятили наукові праці П. А. Лайко, М. М. Маренич, Т. Л. Мостенська, П. Х. Пономарьов, Г. О. Пчелянська, Ж. К. Сіднева, Л. М. Ткачук та інші.

Попри відчутний корпус наукових праць та розвідок у цьому напрямі, питання організаційно-економічних засад забезпечення якості продуктів харчування, їх збалансованості та доступності в системі національної продовольчої безпеки потребує подальшого поглибленого дослідження. Залишаються дискусійними окремі аспекти забезпечення населення країни якісним продовольством, зокрема органічного виробництва. Актуальною є також потреба окреслення оптимізації організаційно-економічного регулювання кількісних і якісних параметрів харчових продуктів на внутрішньому продовольчому ринку.

Необхідність визначення шляхів і способів забезпечення якісного харчування населення України базується на розробленні відповідних теоретико-методологічних основ забезпечення продовольчої безпеки, формуванні її концепції, кількісних і якісних параметрів та механізму забезпечення. Саме ці складові й визначають актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до науково-дослідної тематики Національного університету біоресурсів і природокористування України «Економічна стратегія АПК України: трансформація пріоритетів і механізмів їх реалізації» (номер державної реєстрації 0113U007551), у межах якої здобувачем досліджено вплив якості продуктів харчування на продовольчу безпеку України.

Мета та задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є наукове обґрунтування теоретичних положень і методичних підходів та розробка

практичних рекомендацій щодо організаційно-економічних засад забезпечення якості харчових продуктів, що сприятиме підвищенню рівня національної продовольчої безпеки.

Відповідно до поставленої мети основними задачами дослідження є:

- узагальнити теоретичні аспекти національної продовольчої безпеки країни для уточнення сутнісного розуміння цієї дефініції та систематизації її складових;
- визначити організаційно-економічні засади забезпечення якості харчових продуктів для виявлення їх ролі та місця у розв’язанні продовольчої проблеми;
- з’ясувати особливості методичних підходів до оцінки стану національної продовольчої безпеки для виявлення існуючої системи показників та подальшого її вдосконалення;
- проаналізувати сучасний стан національної продовольчої безпеки за допомогою системи індикаторів споживання продуктів харчування на рівні домогосподарств з метою визначення та усунення основних загроз для її забезпечення;
- визначити економічні умови забезпечення населення країни якісним продовольством для запровадження заходів щодо підвищення рівня його купівельної спроможності;
- розробити підходи до прогнозування виробництва та споживання основних груп продовольства, щоб виявити реальний потенціал вітчизняних виробників харчових продуктів та можливості забезпечення в достатній кількості ними населення країни;
- обґрунтувати перспективи розвитку органічного виробництва в Україні для виявлення шляхів поліпшення якості харчування населення;
- розробити пропозиції щодо організаційно-економічного регулювання кількісних та якісних параметрів харчових продуктів на внутрішньому продовольчому ринку з метою удосконалення механізму державного регулювання продовольчої безпеки та створення дієвої системи державного контролю за якістю харчових продуктів.

Об’єктом дослідження є процес формування організаційно-економічних засад забезпечення якості харчових продуктів в системі національної продовольчої безпеки.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і прикладних аспектів організаційно-економічного забезпечення якості харчових продуктів в системі національної продовольчої безпеки.

Методи дослідження. Теоретичною та методичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, комплексний та системний підхід до вивчення економічних явищ, наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, законодавчих актів та нормативних документів із досліджуваної теми. Для реалізації поставлених задач використовувалися такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: теоретичного узагальнення – при опрацюванні літературних джерел і вивченні поставлених питань; абстрактно-логічний – для уточнення сутності основних економічних категорій; аналізу і синтезу – для класифікації та конструювання визначень; економіко-статистичний, економічного аналізу та групування – при

дослідженні основних критеріїв оцінки стану продовольчої безпеки; кореляційно-регресійного аналізу – для встановлення залежності взаємозв'язків між факторами дослідження; моделювання та прогнозування.

Інформаційною базою дослідження були законодавчі та нормативно-правові акти України, дані Державної служби статистики України, аналітичні огляди і звіти Міністерства аграрної політики та продовольства України, аналітичні огляди Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), а також основні положення праць вітчизняних і зарубіжних учених, результати особистих спостережень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

вперше визначено сукупність економічних умов забезпечення населення якісним продовольством на основі виявленої залежності між якістю харчових продуктів на продовольчому ринку України та ціною на них для обґрунтування необхідності підвищення рівня платоспроможного попиту населення (С. 11–12);

удосконалено:

– тлумачення поняття «національна продовольча безпека», яке відрізняється від існуючих тим, що до її критеріїв додано якісні показники придатності до вживання харчових продуктів з урахуванням платоспроможного попиту населення та запропоновано модель сучасної продовольчої безпеки України, що сприятиме розробленню продовольчої доктрини держави (С. 5);

– організаційно-економічні підходи щодо забезпечення якості харчових продуктів, щоб визначити їхню роль та місце в системі продовольчої безпеки країни (С. 6–7);

– методичні підходи до оцінки стану національної продовольчої безпеки на основі розробки нових показників контролюючої підсистеми, для об'єктивного з'ясування її стану з урахуванням якості харчування населення (С. 7–8);

набули подальшого розвитку:

– пропозиції щодо забезпечення національної продовольчої безпеки на основі результатів оцінки індикаторів споживання продуктів харчування на рівні домогосподарств, що сприятиме вирішенню економічної проблеми (підвищенню рівня доходів) та соціальної (розподілу доходів) (С. 9–10);

– методичні підходи до прогнозування виробництва і споживання основних груп харчових продуктів на основі методики трендового аналізу, за допомогою рядів динаміки, що сприятиме усуненню виявлених загроз щодо забезпечення населення країни достатньою кількістю продовольства (С. 13);

– концепція розвитку органічного виробництва продовольства, що уможливить поліпшення якості харчування населення за рахунок екологічно чистих продуктів, у першу чергу, для дітей, хворих і людей похилого віку (С. 14);

– пропозиції щодо вдосконалення механізму державного регулювання продовольчої безпеки та системи державного контролю якості харчових продуктів на продовольчому ринку для недопущення обігу неякісної та небезпечної продукції (С. 15–17).

Практичне значення одержаних результатів полягає у розвитку теоретичних і методичних засад та наданні рекомендацій щодо виробництва й

контролю за якістю продуктів харчування в системі продовольчої безпеки.

Зокрема, у діяльність Васильківського районного управління Головного управління Держсанепідслужби у Київській області впроваджено запропоновану здобувачем методику регулювання якісних параметрів харчових продуктів та рекомендації щодо оптимізації методів державного контролю за якістю продуктів харчування (акт № 3 від 22.04.2015 р.).

Способи оптимізації виробництва основних груп продуктів харчування, а також концепція органічного виробництва продовольства для внутрішнього та зовнішнього ринків використано СФГ «Нива» (Київська область) під час розроблення стратегії ведення сільськогосподарської діяльності підприємства (акт № 32-а від 06.05.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові положення, результати, висновки та рекомендації, викладені в дисертації, є особистим здобутком здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та результати проведених досліджень доповідалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сільських територій: економічний, соціальний і екологічний аспекти» (м. Київ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Інноваційний розвиток національної економіки» (м. Тернопіль, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Аграрний форум 2011» (м. Суми, 2011 р.); Міжнародній науковій конференції «Біоресурси планети та безпека навколишнього середовища: проблеми та перспективи» (м. Київ, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми сталого розвитку економіки України в умовах інтеграційних процесів» (м. Ужгород, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальні та економічні аспекти розвитку міжнародних відносин» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Моделювання та прогнозування соціально-економічних процесів сьогодення» (м. Одеса, 2015 р.).

Публікації. За результатами проведених досліджень здобувачем опубліковано 10 наукових праць загальним обсягом 4,21 друк. арк., у тому числі 5 статей у наукових фахових виданнях України, загальним обсягом 2,63 друк. арк., стаття у науковому фаховому виданні України, включеному до міжнародних наукометричних баз даних, 4 тези наукових доповідей обсягом 0,97 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 168 найменувань та додатків. Основний зміст роботи викладено на 183 сторінках друкованого тексту. Дисертація містить 33 таблиці, 59 рисунків та 12 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, розкрито зв'язок з науковими програмами, сформульовано мету та задачі, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію, окреслено особистий внесок здобувача.

У першому розділі «Теоретико-методичні аспекти організаційно-економічних засад забезпечення якості харчових продуктів в системі національної продовольчої безпеки України» розглянуто сутність продовольчої безпеки в системі національної і світової продовольчої проблеми, обґрунтовано організаційно-економічні засади забезпечення якості харчових продуктів, охарактеризовано методичні підходи до оцінки стану продовольчої безпеки.

Проведений науковий аналіз та дослідження вітчизняних і зарубіжних джерел дозволили визначити термін «національна продовольча безпека» як одну з основних складових стану економіки країни, за якого всі верстви населення забезпечуються економічно доступними якісними продуктами харчування згідно з науково обґрунтованими нормами з урахуванням платоспроможного попиту переважно за рахунок внутрішнього виробництва.

На основі критичного огляду наукових джерел, законодавчих актів і підзаконних нормативних документів спроектовано сучасну модель продовольчої безпеки України (рис. 1).

Рис. 1. Модель сучасної продовольчої безпеки України

У ході дослідження з'ясовано, що на сьогодні вирішення проблеми національної продовольчої безпеки країни неможливе без забезпечення належної якості харчових продуктів, адже від якості продуктів харчування значною мірою залежить життя і здоров'я людей. Неякісна продовольча продукція, навіть за доступними для більшості населення цінами та в достатній її кількості, не може гарантувати продовольчу безпеку країни (рис. 2).

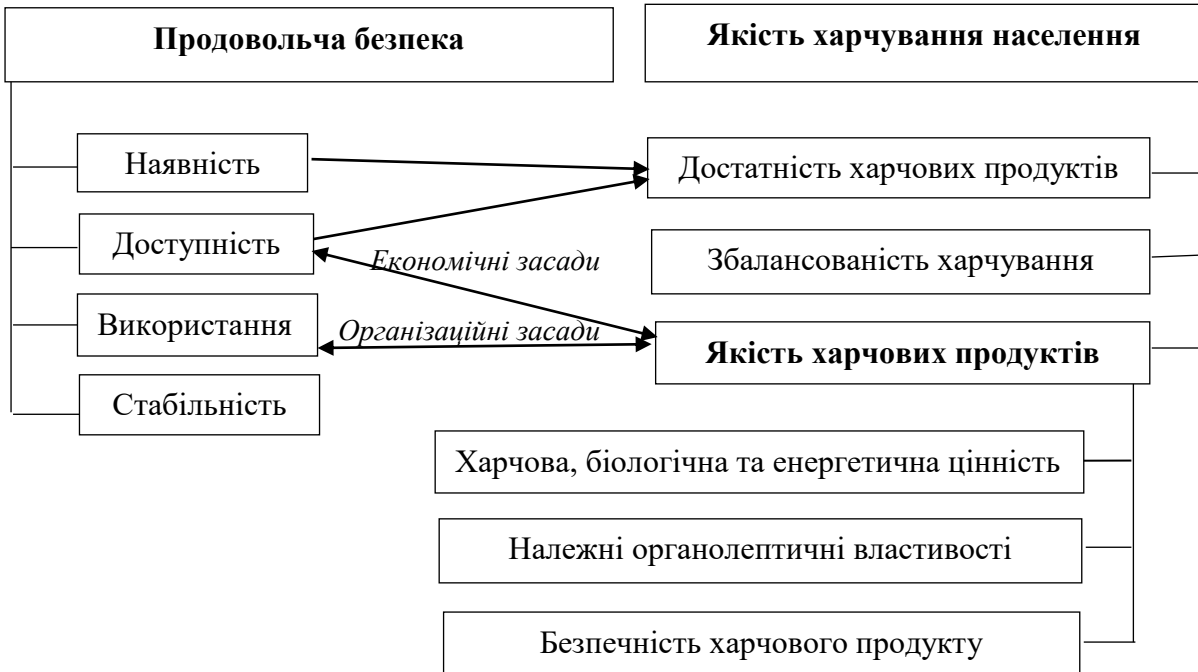

Рис. 2. Якість харчових продуктів в системі продовольчої безпеки

Обґрунтовано, що якість харчових продуктів – складова національної продовольчої безпеки. Її основними властивостями є безпечність продукції, харчова, біологічна та енергетична цінність, а також належні органолептичні показники.

Проблема забезпечення населення якісними харчовими продуктами багатогранна, а її вирішення ґрунтується на політичних, соціальних, економічних, науково-технічних, екологічних, національних та організаційних засадах.

Економічні засади полягають у підвищенні ефективності економіки країни, платоспроможного попиту населення та конкурентоспроможності продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, а також у веденні сприятливої для споживачів цінової політики щодо вітчизняних продуктів харчування та імпортованих.

Організаційні засади виявляють залежність підвищення якості харчових продуктів на внутрішньому продовольчому ринку від нормативно-правового регулювання державою систем стандартизації, сертифікації, метрології та контролю за якістю (рис. 3).

Виявлено, що кінцевою метою забезпечення якості харчових продуктів є передбачення потреб суспільства у високоякісній продукції за рахунок досконалої взаємодії економічних та організаційних важелів впливу на її виробництво, розподіл та перерозподіл.

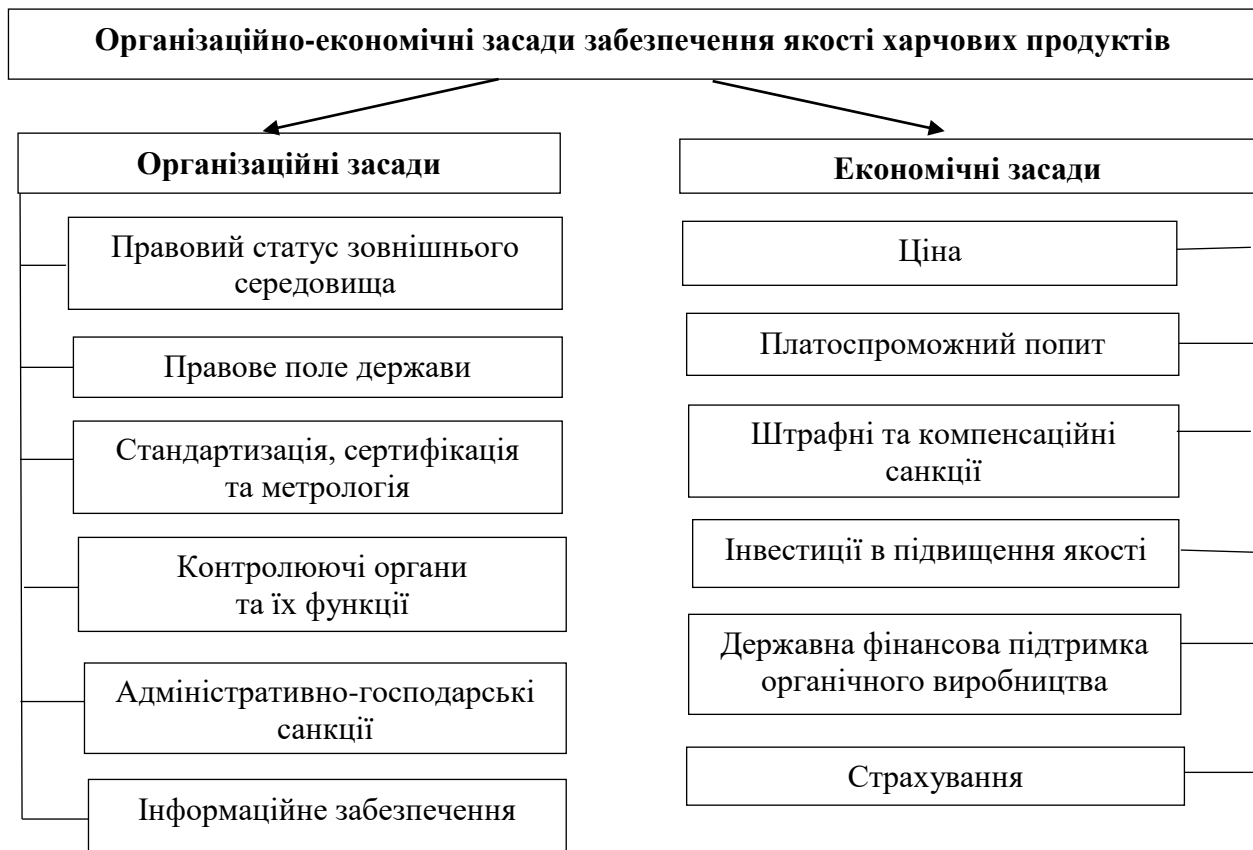

Рис. 3. Організаційно-економічні засади забезпечення якості харчових продуктів

Розглянувши методичні підходи для оцінки стану продовольчої безпеки України, з'ясовано, що існуючі індикатори (показники) не дають змоги на повну міру його оцінити, тому що як при оцінці ємності ринку, так і при розрахунку інших індикаторів не враховується купівельна спроможність населення, яка, як було виявлено, має пропорційний зв'язок з якістю харчування. Саме тому запропоновано оцінити рівень купівельної спроможності населення країни та простежити його динаміку шляхом розрахунку кількості основних продуктів, яку могли б придбати українці за середню заробітну плату, як один із показників стану продовольчої безпеки. Тобто купівельна спроможність населення по основних видах продовольчих товарів визначається як відношення розміру середньої заробітної плати до їх середньорічної ціни (формула (1)):

$$KCH_i = \frac{CЗП_j}{ЦПТсер_{ij}}, \quad (1)$$

де KCH_i – купівельна спроможність населення країни i -го виду продовольчого товару; $CЗП_j$ – середня заробітна плата в країні в j -му році; $ЦПТсер_{ij}$ – середня ціна i -го виду продовольчого товару в j -му році.

Визначено, що продовольча безпека характеризується не тільки економічною і продовольчою доступністю, тому методика дослідження її стану повинна передбачати також аналіз цілого ряду показників соціально-економічного характеру,

які, в свою чергу, визначають як рівень, так і якість життя населення.

У другому розділі «**Діагностика стану продовольчої безпеки України та її основних складових**» проаналізовано стан виробництва продовольчої продукції вітчизняними виробниками, здійснено оцінку рівня продовольчої безпеки за допомогою основних критеріїв оцінювання її стану, обґрунтовано економічні умови забезпечення населення якісним продовольством та визначено вплив основних факторів світової продовольчої проблеми на стан національної продовольчої безпеки.

Проведений аналіз стану виробництва основних груп продовольства вітчизняними виробниками показав, що потреби населення України в продовольстві у межах купівельної спроможності протягом останніх п'яти років задовольнялися в основному за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Найбільш уразливими з точки зору імпортозалежності були такі позиції: «риба та рибопродукти» – з часткою імпорту від 71,1 % у 2012 р. до 64,6 % у 2015 р., «плоди, ягоди і виноград» – з часткою від 48,1 до 27%, «олія рослинна всіх видів» – з часткою від 39,1 до 30,5 % відповідно.

За результатами аналізу основних показників продовольчої безпеки України за період 2008–2015 рр. встановлено, що на сьогодні її стан задовільний, але через нестачу в населення реальних грошових ресурсів існують певні загрози, що в перспективі можуть на ньому негативно позначитися.

Основними загрозами продовольчій безпеці в поточному періоді є такі: 1) незбалансоване споживання продуктів харчування і низький рівень споживання продуктів тваринного походження в енергетичному раціоні населення; 2) значний дефіцит споживання населенням країни основних груп продуктів харчування порівняно з фізіологічними нормами; 3) збільшення витрат домогосподарств країни на придбання продуктів харчування; 4) зростання диференціації соціальних груп населення України як за обсягами продовольчого споживання, так і за вартістю харчування.

Аналіз динаміки калорійності середньодобового споживання продуктів харчування населенням в 1990–2015 рр. (у розрахунку на одну особу) як показника продовольчої безпеки України свідчить про поступове його зниження. У 2015 р. лише 31,6 % середньодобового раціону пересічного українця забезпечувалося за рахунок споживання продукції тваринного походження, що майже вдвічі нижче від встановленого порогового критерію (55 %). Водночас відхилення калорійності середньодобового споживання продуктів рослинного походження від визначеного порогового критерію (45 %) значно його перевищували.

Проведене дослідження з використанням методу статистичного аналізу засвідчило, що за період 2008–2015 рр. по більшості основних видів продовольства фактичне споживання не досягало рівня раціональних норм. У 2015 р. лише за трьома (у 2013 р. – за п'ятьма) основними групами продовольства середньодушеве споживання знаходилося на рівні або перевищувало норми, рекомендовані Міністерством охорони здоров'я України. По інших групах спостерігалось недостатнє споживання, особливо по продукції тваринного походження: м'яса і м'ясопродуктів – менше на 36,4 %, молока і молокопродуктів – на 44,8 %. Водночас

у 2015 р. порівняно з 2013 р. зменшилося споживання населенням основних видів продовольства по більшості позицій. Так, уперше за останні роки суттєво знизилася споживання яєць та яйцепродуктів населенням країни (з 309 шт. у 2013 р. до 280 шт. у 2015 р. на одну особу при раціональній нормі 290 шт./рік) та споживання рослинної олії всіх видів (до 12,3 кг/рік на одну особу при раціональній нормі 13 кг/рік). Найбільш помітно зменшилося середньодушкове споживання населенням країни риби та рибопродуктів порівняно зі встановленою МОЗ раціональною нормою споживання – на 11,4 кг, або більш ніж наполовину (на 57 %).

За даними Державної служби статистики України, у 2014 р. 8,6 % населення України мало дохід менший за мінімальний прожитковий мінімум (1176 грн), у 2015 р. чисельність населення, яка перебувала за межею бідності за цим критерієм (1193,1 грн), зменшилася до 7,3 %.

За результатами аналізу динаміки розподілу населення України, відповідно до рівня середньодушових еквівалентних загальних доходів на місяць у 2012–2014 рр., проведеного з використанням методу статистичного аналізу, встановлено, що більш ніж 35 % населення України в 2015 р. мало місячний дохід трохи більше від мінімального прожиткового мінімуму, у 15,9 % дохід удвічі перевищував мінімальний прожитковий мінімум, у 22,5 % дохід був у межах 2600–3720 грн і лише у 8,7 % населення дохід сягав більше як 3720 грн.

Протягом досліджуваного періоду із загальної суми отриманих доходів домогосподарства витрачали на харчування 767,6 грн у місяць у 2006 р. проти 2708,5 грн у 2015 р., або 53,2 % від суми сукупних витрат домогосподарств України та 54,7 % від цієї суми витрат відповідно в 2006 та 2015 рр.

Отже, аналіз стану продовольчої безпеки за чотирма індикаторами, а саме: добова енергетична цінність раціону людини, достатність споживання окремого продукту, економічна доступність продуктів харчування та диференціація вартості харчування за соціальними групами, свідчить, що реальних доходів населення України, основу яких становить заробітна плата (близько 50 %), пенсії та інші соціальні допомоги (близько 25 % доходів), очевидно недостатньо для його забезпечення необхідними продуктами харчування за фізіологічними нормами.

Для підтвердження вищезазначеного розраховано кількість грошових ресурсів, необхідних для придбання продовольства згідно з рекомендованими нормами Міністерства охорони здоров'я України.

За результатами проведеного дослідження, для забезпечення повноцінного раціону людини у 2015 р. необхідно було на продукти харчування витратити 2173 грн на місяць. Використовуючи дані Державної служби статистики, виявлено, що тільки 8,7 % населення країни з середньодушовими еквівалентними доходами більше як 3720 грн у місяць може собі дозволити набір харчових продуктів, рекомендований Міністерством охорони здоров'я України (табл. 1).

За результатами визначення основних загроз для продовольчої безпеки України, обґрунтовано наступні пропозиції щодо забезпечення її належного рівня: 1) надання державної фінансової підтримки підприємствам сільського господарства, що займаються виробництвом дефіцитних груп продовольства; 2) здійснення контролю за ціновою політикою бюджетного сегменту харчових продуктів;

3) встановлення експортних квот для груп харчових продуктів, внутрішнє споживання яких є під загрозою; 4) утвердження імпорتنних квот для груп харчових продуктів, у яких існує внутрішнє перевиробництво; 5) підвищення рівня мінімального прожиткового мінімуму для населення; б) запровадження системи пільг на основні види продовольства для малозабезпечених груп населення для зменшення рівня диференціації щодо обсягів споживання продовольства.

Таблиця 1

Динаміка середньомісячних витрат населення України на продукти харчування для забезпечення оптимального індикатора достатності їх споживання в 2012–2015 рр., грн/особу

Продукт харчування ¹	Раціональна норма споживання, кг/особу		Середні ціни по Україні на основні продукти харчування, грн				Середні витрати на місяць на придбання в торговельній мережі продукту харчування, грн/особу			
	на рік	на місяць	Рік				Рік			
			2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
Хліб	101	8,4	4,41	4,83	5,50	9,84	37,04	40,57	46,20	82,66
М'ясо (всі види) ²	80	6,7	37,64	35,83	44,25	56,52	252,15	240,08	296,46	378,68
Молоко і молокопродукти ³	380	31,7	20,79	27,39	37,42	45,74	659,04	868,16	1186,21	1449,96
Риба (всі види) ⁴	20	1,7	14,50	28,80	31,75	57,25	24,65	48,96	53,98	97,33
Яйця (шт.)	290	24,2	0,78	0,73	1,12	1,35	18,74	17,52	26,76	32,40
Картопля	124	10,3	2,36	5,54	6,69	6,30	24,31	57,06	68,91	64,89
Цукор	38	3,2	5,39	5,72	9,20	10,78	17,25	18,30	29,44	34,50
Олія соняшникова	13	1,1	14,68	15,06	14,99	29,63	16,15	16,57	16,49	32,59
Усього, грн/особу							1049,34	1307,22	1724,44	2173,00
Усього, грн/домогосподарство (2 дорослих, 1 дитина)							3148,02	3921,66	5173,33	6519,01

Примітки: ¹ – без овочів та баштанних, плодів та ягід;

² – яловичина, свинина та м'ясо курки;

³ – молоко пастеризоване, сметана (20 %) та масло вершкове;

⁴ – для розрахунку були використані ціни 1 кг мойви і хеку.

Згідно із результатами дослідження і власними спостереженнями, відповідно до інформації контролюючих органів та даних незалежних лабораторних досліджень, стандартам якості не відповідають до 50 % продовольчих товарів, що реалізуються через торговельну мережу України.

Використавши дані лабораторного аналізу деяких груп харчових продуктів на їх відповідність критеріям якості, виявлено зв'язок між якістю харчового продукту та ціною на нього.

Для визначення залежності між якістю продуктів харчування, що реалізуються в торговельній мережі Київського регіону, за оцінкою фахівців лабораторії «Гест» та ціною їх реалізації здійснено кореляційний аналіз такої залежності щодо десяти

обраних видів продуктів. За допомогою засобу Ексель-2003, а саме: пакета «Аналіз даних» та інструменту «Кореляція» розраховано щільність означених вище зв'язків.

Результати регресійного аналізу свідчать, що у восьми випадках із десяти, обраних для аналізу, підтверджується гіпотеза про пряму залежність ціни реалізації продуктів харчування в торговельній мережі Київського регіону від їх якості. Тіснота кореляційних зв'язків між показниками ціни та якості для восьми продуктів харчування знаходиться в межах 0,561–0,921.

Вищезазначені результати дозволяють стверджувати, що задоволення потреб населення у якісних харчових продуктах, в першу чергу, залежить від його платоспроможного продовольчого попиту, тобто від потреби в продуктах харчування, обмеженій платіжними можливостями.

Для визначення рівня купівельної спроможності як основи забезпечення населення якісним продовольством розраховано кількість основних продуктів харчування, яку могло придбати населення за середню заробітну плату в динаміці. Тобто використано продуктові вимірники.

Як свідчать дані дослідження, протягом 2012–2015 рр. ціни на основні види харчування зросли від 43,75 (на яловичину та свинину) до 293,22 % (на крупи), тоді як середня заробітна плата в країні протягом цього періоду зросла тільки на третину – від 3031,5 грн у 2012 році до 4207,3 грн в 2015 році. Тобто купівельна спроможність населення по основних видах продовольчих товарів, яку ми визначили як відношення розміру середньої заробітної плати до їх середньорічної ціни, протягом цих років суттєво зменшилася, оскільки у 2015 р. українці можуть собі дозволити придбати в середньому на 30 % менше продуктів, ніж у 2012 р. (табл. 2).

Таблиця 2

**Аналіз динаміки купівельної спроможності населення в 2012–2015 рр.
у продуктових вимірниках**

Показник	Роки				Відхилення, %	
	2012	2013	2014	2015	2013 р. до 2012 р.	2015 р. до 2012 р.
Середня заробітна плата в країні, грн	3031,5	3273,8	3474,7	4207,3	+ 8,0	+ 38,8
Хліб (пшеничний, житній), кг	687,3	677,8	631,7	427,6	– 1,4	– 37,8
М'ясо (яловичина та свинина), кг	56,9	65,48	61,0	55,0	+ 15,0	– 3,3
М'ясо курки	137,4	151,0	110,0	115,1	+9,9	– 16,2
Крупа (гречка, рис), кг	437,4	471,7	234,6	154,4	+7,8	– 64,7
Масло вершкове, кг	53,6	56,8	49,9	51,3	+ 5,9	– 4,3
Олія соняшникова, кг	206,5	217,4	231,8	141,9	+5,3	– 31,3
Картопля, кг	1284,5	590,9	519,4	667,8	– 54,0	– 48,0

Згідно з отриманими даними, встановлено, що, незважаючи на постійне зростання середніх заробітних плат та пенсій серед населення, купівельна

спроможність не мала такої позитивної динаміки, а, навпаки, значно погіршувалася. Це пояснюється, у першу чергу, високими темпами девальвації національної валюти. Тобто, враховуючи показники паритету купівельної спроможності, можна зазначити, що, у межах значного зростання середньої заробітної плати (з 3031 грн у 2012 р. до 4207 грн у 2015 р.), реальна купівельна спроможність значно знизилась.

Основними економічними умовами забезпечення населення країни якісним продовольством є високий рівень доходів населення, стабільний рівень цін на продукти харчування та високий рівень купівельної спроможності національної валюти.

Наразі низький платоспроможний попит домогосподарств країни є головною перепорою у забезпеченні якісного та збалансованого харчування населення. Висока частка бюджету домогосподарств витрачається на продукти харчування, її показники останніми роками мають негативну динаміку до збільшення, що підтверджує припущення про загострення проблеми щодо якості харчування. Це пояснюється тим, що населення все менше приділяє уваги якості харчових продуктів через їх високу ціну, а намагається хоча б у кількісному відношенні забезпечити себе продовольством.

Вивчивши питання, пов'язані зі станом продовольчої безпеки України, зауважили, що низка факторів світової продовольчої проблеми безпосередньо впливає на стратегічні плани національної безпеки країни, так як Україна, ймовірно, може стати одним із основних гравців на світовому ринку продовольства. Саме від того, який буде обраний напрям розвитку аграрної сфери, залежатиме стан продовольчої безпеки України у наступні роки. В умовах сьогодення для України існують два перспективних напрями розвитку сільськогосподарського виробництва. По-перше, постає вибір між виробництвом сільськогосподарської продукції за рахунок широкого застосування біотехнологій, що в перспективі може бути орієнтовано на здешевлення кінцевих продуктів харчування, відповідно на їх доступність як населенню країни, так і покупцям на світовому ринку продовольства. По-друге, за рахунок розвитку органічного виробництва в сільському господарстві країни з'явиться можливість для вирішення проблеми здорового харчування населення країни.

У третьому розділі **«Шляхи вдосконалення організаційно-економічних засад забезпечення якості харчових продуктів в системі продовольчої безпеки України»** спрогнозовано рівні виробництва та споживання основних видів продовольства на 2017–2020 рр., окреслено перспективи розвитку органічного виробництва в Україні та розроблено пропозиції щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму зміцнення продовольчої безпеки і забезпечення якості харчових продуктів у її системі.

Згідно із результатами дослідження виробництва основних видів продовольчої продукції вітчизняними виробниками в 2011–2015 рр., із використанням методу екстраполяції тренду, за допомогою рядів динаміки спрогнозовано обсяги виробництва та споживання основних видів продовольства на 2017–2020 рр. (табл. 3).

Одержані розрахункові дані щодо спроможності вітчизняних виробників

основних груп стандартизованих продовольчих товарів забезпечити населення України в 2017–2020 рр. продовольством власного виробництва з високим ступенем ймовірності (від 40 до 99 %) свідчать, що за такими видами продовольства, як хліб та хлібопродукти, риба та рибопродукти, цукор, плоди, ягоди і виноград у разі збереження в оглядовій перспективі темпів падіння виробництва означених видів продовольства, що спостерігалися в 2014–2015 рр., така спроможність буде під загрозою. Щодо інших видів продовольства, що визначають продовольчу безпеку України, то вітчизняні виробники з високою ймовірністю у найближчі чотири роки будуть спроможні забезпечити ними населення країни.

Таблиця 3

Прогнозні значення обсягів виробництва окремих видів продовольства в Україні в 2017–2020 рр., тис. т

Продукт харчування	Рівняння тренду	Достовірність апроксимації	Рік			
			2017	2018	2019	2020
Хліб і хлібопродукти	$y = -317,21 \ln(x) + 5027,1$	0,7997	4401,7	4388,1	4347,2	4311,8
М'ясо і м'ясопродукти	$y = 175,76 \ln(x) + 2134,4$	0,8851	2476,4	2492,5	2501,1	2541,3
Молоко і молокопродукти	$y = 30,186 \ln(x) + 11220$	0,0121	11281,5	11288,2	11293,4	11299,8
Риба і рибопродукти	$y = -82,812 \ln(x) + 241,47$	0,549	81,2	72,5	62,1	58,7
Яйця, тис. шт.	$y = 617,94 \ln(x) + 18729$	0,9093	19969,9	20042,2	21569,3	22161,3
Овочі та баштанні	$y = 7,5316 \ln(x) + 9854,8$	0,0311	9871,3	9871,5	9872,2	9872,8
Плоди, ягоди та виноград	$y = 162,63 \ln(x) + 1922,2$	0,4112	2256,9	2268,9	2289,3	2301,4
Картопля	$y = 7096,7x^{-0,0264}$	0,2995	6751,4	6698,8	6676,9	6651,3
Цукор	$y = 2623,5x^{-0,2912}$	0,9901	1501,2	1473,3	1422,2	1389,8
Олія рослинна всіх видів	$y = 3550,6x^{0,1533}$	0,5861	4801,8	4903,6	4983,8	5032,7

На сьогодні у світі зростає попит на якісні та безпечні продукти харчування, особливої популярності набувають органічні продукти. Україна теж не стоїть осторонь цих процесів: за оцінками Федерації органічного руху України, внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в країні за останнє десятиліття зріс більше ніж у 40 разів і становив у 2015 р. 17 млн євро (0,4 євро на одного жителя України).

За даними аналізу динаміки розподілу населення України за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць в 2015 р., 6,6 % населення були фінансово забезпеченими, саме таке заможне населення країни можна вважати потенційним споживачем продукції органічного виробництва. За даними державної статистики за 2014 рік, 20 % домогосподарств із найвищими доходами витрачали на харчування 2650,53 грн на місяць, а 20 % з найнижчими – 1772,27 грн. Коефіцієнт диференціації вартості харчування становив 1,5 проти 1,6 у 2013 р. Найбільша диференціація у споживанні в межах вищого та нижчого квінтілів спостерігалася по м'ясній та рибній продукції, плодах і ягодах.

Коефіцієнт диференціації обсягів продовольчого споживання за соціальними групами в 2013–2015 рр. становив трохи менше 1,5, тобто в Україні у ці роки як мінімум 20 % населення з більшими доходами могли вживати на 50 % більше кількості продуктів харчування, ніж 20 % населення з меншими доходами (табл. 4).

Таблиця 4

**Диференціація обсягів продовольчого споживання населенням України
в 2013-2015 роках (у середньому на місяць на особу, кг)**

Продукт харчування	Споживання за квінтільними (20 %) групами залежно від розміру сукупних доходів						Співвідношення вищого і нижчого квінтилів		
	2013		2014		2015		2013	2014	2015
М'ясо і м'ясопродукти	3,8	6,9	3,6	6,5	3,4	5,9	1,8	1,8	1,7
Молоко і молочні продукти	15,2	25,4	15,9	25,8	14,8	24,7	1,7	1,6	1,7
Яйця, шт.	18	23	18	22	18	22	1,3	1,2	1,2
Риба і рибопродукти	1,4	2,2	1,2	2,1	0,9	1,5	1,6	1,8	1,7
Цукор	2,6	3,3	2,5	3,5	2,4	3,2	1,3	1,4	1,3
Олія	1,6	1,9	1,5	1,8	1,5	1,7	1,2	1,2	1,1
Картопля	6,6	7,0	6,2	7,2	6,1	6,8	1,0	1,2	1,1
Овочі та баштанні	7,6	11,1	7,1	11,0	7,2	11,4	1,5	1,5	1,6
Фрукти, ягоди, горіхи і виноград	2,8	6,1	2,6	5,1	2,0	4,3	2,2	2	2,2
Хліб і хлібні продукти	8,5	9,1	8,1	9,5	7,9	8,9	1,1	1,2	1,1

Окрім заможних верств, які мають можливість платити вищу ціну за якісні продукти харчування, органічної продукції потребують також окремі соціальні групи населення – діти, організм яких знаходиться в стадії формування, люди літнього віку, переважно пенсіонери, у яких уповільнюються фізіологічні функції в організмі та помітно знижується імунітет, а також особи, які перебувають на стаціонарному лікуванні. Ці три категорії населення суттєво впливають на зростання попиту на органічні продукти харчування на світовому та національному продовольчих ринках.

Дослідженнями ємності внутрішнього продовольчого ринку України за період 2008–2015 рр. та прогнозу ємності внутрішнього ринку на органічну продукцію з урахуванням вищезазначених категорій населення встановлено, що більше як 50 % населення країни потребують вживання в їжу продуктів харчування органічного походження, тобто є її потенційними споживачами. Отже, серед шляхів вирішення продовольчої проблеми щодо забезпечення населення України якісними продуктами харчування органічне виробництво є одним із пріоритетних.

Необхідність забезпечення продовольчої безпеки України вимагає розроблення організаційно-економічного механізму її регулювання, мета якого – якісна та кількісна зміна параметрів харчових продуктів на продовольчому ринку України, а також поведінки й мотивацій суб'єктів та об'єктів системи державного регулювання продовольчої безпеки країни, трансформація таких параметрів у напрямі забезпечення населення економічно доступним і якісним продовольством (рис. 4).

Рис. 4. Механізм державного регулювання продовольчої безпеки

Встановлено, що держава може регулювати стан продовольчої безпеки шляхом впливу на виробництво сировини і продуктів харчування, купівельну спроможність споживачів та на систему контролю за якістю харчових продуктів на продовольчому ринку.

Станом на кінець 2015 року показники, що характеризують споживання продуктів харчування населенням України і визначають рівень її продовольчої безпеки, знизилися до критичної межі, особливо це стосується риби, м'яса, молока, плодів, ягід та овочів. Понад двадцять років у країні спостерігається одноманітне вуглеводно-жирове харчування більшої частини населення, особливо це стосується груп населення з найменшим рівнем доходів.

Беручи до уваги виявлені проблеми, розроблено алгоритм поліпшення якості харчування для найбільш вразливих груп населення (рис. 5).

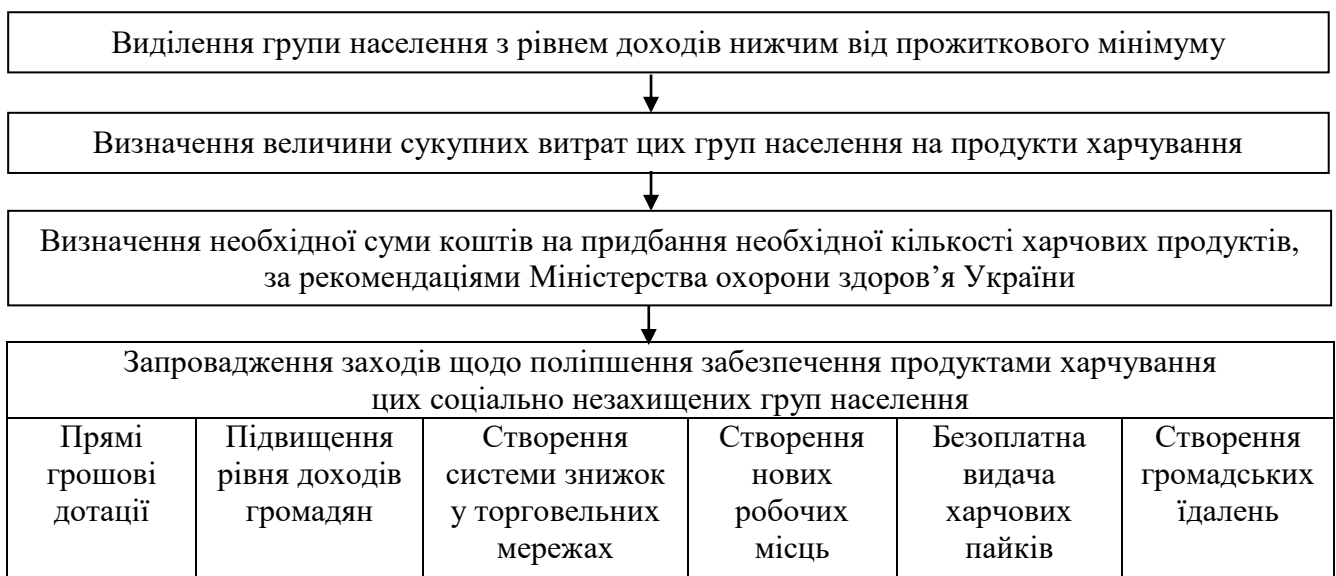

Рис. 5. Алгоритм заходів щодо поліпшення якості харчування для найбільш вразливих груп населення

Мета розроблення цього алгоритму – забезпечити зміцнення та збереження здоров'я населення, здійснення профілактики захворювань, пов'язаних із порушенням харчування (оскільки виключно держава відповідальна за створення соціально-економічних умов, за яких людина може задовольнити свої потреби у повноцінному харчуванні), а також гарантувати функціонування дієвої системи контролю і нагляду за якістю продовольчої сировини і харчових продуктів.

В останні десятиліття споживачі харчових продуктів почали приділяти поглиблену увагу питанням харчової безпеки. Саме тому проблема забезпечення якості продукції набуває актуальності для вітчизняних підприємств харчової промисловості у зв'язку з переходом країни на нові політичні та економічні відносини. Держава зобов'язана сформувати дієву систему контролю за якістю харчових продуктів на продовольчому ринку України, для того щоб забезпечити належний рівень національної продовольчої безпеки (рис. 6).

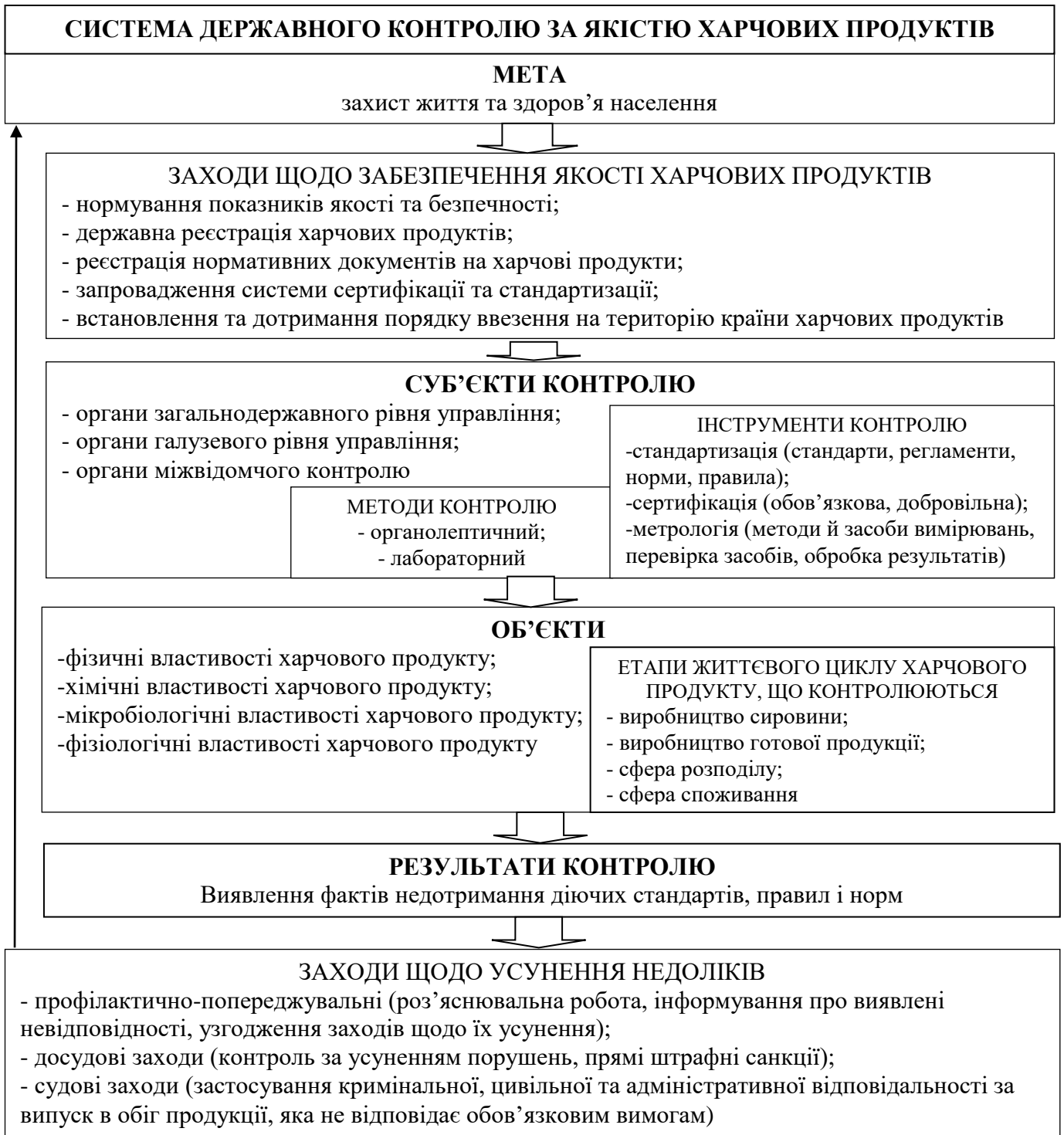

Рис. 6. Блок-схема «Система державного контролю якості харчових продуктів»

Метою такої системи державного контролю за якістю харчових продуктів є підвищення рівня продовольчої безпеки держави шляхом забезпечення населення якісними харчовими продуктами для захисту його здоров'я та інтересів, а також розширення ринків збуту для вітчизняної харчової продукції та підвищення її конкурентної спроможності на зовнішніх ринках.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі проведеного дослідження вирішено важливе науково-практичне завдання щодо обґрунтування теоретичних і практичних рекомендацій та організаційно-економічних засад забезпечення якості харчових продуктів в системі національної продовольчої безпеки. Основні результати, одержані в процесі дослідження, дали підстави для формулювання таких висновків:

1. На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної наукової літератури узагальнено теоретичні аспекти поняття національної продовольчої безпеки країни, уточнено сутність, особливості та складові цієї дефініції, сформульовано авторське розуміння поняття національної продовольчої безпеки, яке включає в себе якісні показники придатності до вживання харчових продуктів у взаємозв'язку з платоспроможним попитом населення, запропоновано модель сучасної продовольчої безпеки України, що сприятиме розробленню продовольчої доктрини держави.

2. Обґрунтовано, що суттєвим елементом продовольчої безпеки, крім рівня задоволення фізіологічних потреб населення в харчуванні, є якість харчових продуктів як сукупність споживчих властивостей, створених у процесі виробництва за визначеними стандартами та їх забезпечення під час зберігання, транспортування і реалізації. Виокремлено організаційний та економічний аспекти забезпечення якості харчових продуктів та визначено їх роль у вирішенні національної продовольчої проблеми.

3. Опрацьовано методичні підходи до оцінки стану продовольчої безпеки, запропоновано додатково включити до існуючої системи індикаторів оцінювання рівня продовольчого забезпечення населення харчовими продуктами індикатор купівельної спроможності населення у продуктових вимірниках, що дозволить точніше визначити рівень забезпечення населення достатньою кількістю продовольства.

4. Проаналізовано сучасний стан національної продовольчої безпеки за допомогою системи індикаторів споживання продуктів харчування на рівні домогосподарств. Результати проведеного дослідження свідчать, що лише 8,7 % населення країни у 2015 р. може забезпечити себе необхідною кількістю основних харчових продуктів згідно з рекомендаціями Міністерства охорони здоров'я України, так як для забезпечення повноцінного раціону людини на продукти харчування необхідно витратити від 2173 грн на місяць, що можливо лише для населення з рівнем сукупних доходів вище 3720 грн на місяць. Виявлено, що основними загрозами для продовольчої безпеки країни є низька купівельна спроможність населення та високий рівень його диференціації за обсягами сукупних доходів.

5. Встановлено, що в національному законодавстві не існує критеріїв оцінки продовольчої безпеки за такими показниками, як якість і безпечність продуктів харчування для населення. З'ясовано, що близько 50% продовольчих товарів, що реалізуються через торговельну мережу країни, не відповідають стандартам якості та безпеки. Також виявлено взаємозв'язок між якістю харчового продукту та ціною

на нього: харчовий продукт високої якості здебільшого має вищу ціну, ніж продукт низької якості. Зроблено висновок, що для покращення якості харчування населення потрібно, у першу чергу, підвищувати рівень його купівельної спроможності.

6. Розроблений методичний підхід для розрахунку прогнозних значень обсягів споживання окремих видів продовольства в домогосподарствах України у середньому за рік на одну особу в 2017–2020 рр. свідчить, що практично за всіма обраними для дослідження видами продовольства тваринного походження (окрім яєць) з відносно великою ймовірністю (до 60%), за умови збереження дії негативних факторів 2014-2015 рр., у 2020 р. порівняно з 2015 р. можливе зниження споживання. Одержані розрахункові дані щодо виробництва продовольства з високим ступенем ймовірності (від 40 до 99%) свідчать, що за такими видами, як хліб та хлібопродукти, риба та рибопродукти, цукор, плоди, ягоди і виноград, за умов збереження в оглядовій перспективі темпів падіння виробництва означених видів продовольства, що спостерігалися в 2014-2015 рр., така спроможність значно знизиться.

7. У ході дослідження доведено, що одним із перспективних способів збільшення обсягів якісної харчової продукції на продовольчому ринку України є розвиток органічного виробництва. В підтвердження цього виявлено досить високий сегмент потенціальних споживачів органічних продуктів на внутрішньому ринку (більше ніж 8,7%) та перспективи експорту цієї продукції до інших країн. Відмічено, що нині Україна займає двадцяте місце серед світових країн-лідерів органічного руху та перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, що дозволяє стверджувати про важливість розвитку виробництва органічних продуктів харчування, у тому числі для поліпшення якості харчування населення.

8. Обґрунтовано напрями вдосконалення механізму державного регулювання національної продовольчої безпеки як сукупності елементів організаційно-економічного впливу держави на покращення її показників, оскільки існуючий реалізується не повною мірою. Важливим важелем державного впливу на продовольчу безпеку є, в першу чергу, запровадження належного контролю за якістю харчових продуктів на продовольчому ринку України та забезпечення доступу всіх верств населення до належної кількості якісної харчової продукції за умов стійкої тенденції до зростання цін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Забарна Ю. В. Ціновий фактор та його вплив на продовольчу безпеку в сучасних умовах / Ю. В. Забарна // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2011. – № 6/1 (48) – С. 22–26.

2. Забарна Ю. В. Купівельна спроможність населення України як одна із заporук раціонального харчування: [електронний ресурс] / Ю. В. Забарна // Ефективна економіка. – 2014. – № 10. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

3. Забарна Ю. В. Державне регулювання кількісних та якісних параметрів харчових продуктів на внутрішньому продовольчому ринку / Ю. В. Забарна // Економіка. Фінанси. Право. – 2014. – № 11. – С. 6–10.

4. Забарна Ю. В. Вплив основних факторів світової продовольчої проблеми на стан і перспективи продовольчої безпеки України / Ю. В. Забарна // Економіка та держава. – 2015. – № 5. – С. 145–148.

5. Забарна Ю. В. Понятійно-категорійна сутність глобальної продовольчої безпеки / Ю. В. Забарна // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2013. – Вип. 181. – Ч. 4. – С. 162–167.

**Стаття у науковому фаховому виданні України,
включеному до міжнародних наукометричних баз даних:**

6. Забарна Ю. В. Оптимальні шляхи забезпечення безпечного харчування населення України / Ю. В. Забарна // Економіст. – 2014. – № 11. – С. 16–18.

Тези наукових доповідей:

7. Забарна Ю. В. Волантильність цін на сільськогосподарську продукцію як фактор загрози глобальній продовольчій безпеці / Ю. В. Забарна // Інноваційний розвиток національної економіки: Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція, м. Тернопіль, 7–8 квітня 2011 року: тези доповіді. – Тернопіль, 2011. – С. 173–175.

8. Забарна Ю. В. Економіка раціонального харчування населення України / Ю. В. Забарна // Соціальні та економічні аспекти розвитку міжнародних відносин: Міжнародна науково-практична конференція, м. Дніпропетровськ, 28–29 листопада 2014 року: тези доповіді. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 45–48.

9. Забарна Ю. В. Економічні засади формування продовольчої безпеки / Ю. В. Забарна // Проблеми сталого розвитку економіки України в умовах інтеграційних процесів: Міжнародна науково-практична конференція, м. Ужгород, 5–6 грудня 2014 року: тези доповіді. – Ужгород, 2014. – С. 67–71.

10. Забарна Ю. В. Державне регулювання якості продукції для забезпечення продовольчої безпеки населення України / Ю. В. Забарна // Механізми та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 17–18 квітня 2015 року: тези доповіді. – Одеса, 2015. – С. 31–35.

АНОТАЦІЯ

Забарна Ю. В. Організаційно-економічні засади забезпечення якості харчових продуктів в системі національної продовольчої безпеки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2017.

У дисертаційній роботі на підставі узагальнення наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів розглянуто сутність продовольчої безпеки в системі національної і світової продовольчої проблеми, обґрунтовано організаційно-економічні засади забезпечення якості харчових продуктів, досліджено методичні підходи до оцінки стану продовольчої безпеки.

Проаналізовано стан виробництва продовольчої продукції вітчизняними виробниками, здійснено оцінку рівня продовольчої безпеки за допомогою основних критеріїв оцінювання її стану, обґрунтовано економічні умови забезпечення населення якісним продовольством та визначено вплив основних факторів світової продовольчої проблеми на стан національної продовольчої безпеки.

На основі проведеного аналізу стану продовольчої безпеки країни спрогнозовано рівні виробництва та споживання основних видів продовольства на 2017–2020 рр., окреслено перспективи розвитку органічного виробництва в Україні та опрацьовано пропозиції щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму зміцнення продовольчої безпеки і забезпечення якості харчових продуктів у її системі.

Ключові слова: якість харчових продуктів, організаційно-економічні засади, національна продовольча безпека, світова продовольча проблема, якість та безпечність продовольства, якісні параметри харчових продуктів, ринок органічного виробництва, державне регулювання якості.

АННОТАЦИЯ

Забарная Ю. В. Организационно-экономические основы обеспечения качества пищевых продуктов в системе национальной продовольственной безопасности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2017.

В диссертационной работе на основе обобщения научных трудов отечественных и зарубежных авторов обосновано углубленное и расширенное толкование понятия «продовольственная безопасность», которое отличается от существующего тем, что в свой состав включает, кроме показателей требуемой калорийности продуктов питания, их структуру, согласно нормам Министерства охраны здоровья Украины, и качественные показатели их пригодности к употреблению.

Установлено, что существенным элементом продовольственной безопасности, помимо уровня удовлетворения физиологических потребностей населения в потреблении продуктов с суммарной энергетической ценностью на уровне не менее 2500 ккал в сутки и пищевых веществ в соответствии с требованиями сбалансированного питания в соотношении «белки-жиры-углеводы» («30 %–20 %–50 %»), является качество продуктов питания как совокупность потребительских свойств, созданных в процессе производства по определенным стандартам, их хранения, транспортировки и реализации. При этом выделены три

основные составляющие качественного пищевого продукта, которыми являются: биологическая ценность, безопасность и надлежащие органолептические свойства пищевого продукта. Также на основе проведенного исследования обосновано организационный и экономический аспекты обеспечения качества продуктов питания, уточнено их роль в системе продовольственной безопасности страны.

Экономический аспект проблемы подразумевает повышение эффективности экономики страны, платежеспособного спроса населения и конкурентоспособности продовольствия как на внутреннем, так и на внешнем рынках, а также в введении способствующей для потребителей ценовой политики по отношению к отечественным и импортным продуктам питания.

Организационный аспект проблемы обобщает зависимость повышения качества продуктов питания на внутреннем продовольственном рынке от нормативно-правового регулирования государством систем стандартизации, сертификации, метрологии и контроля за качеством.

Исследовав состояние продовольственной безопасности за период 2008–2015 гг., установили реальные уровни экономической доступности и потребления продуктов питания на уровне домохозяйств Украины. Выявлено, что современное состояние продовольственной безопасности страны оценивается удовлетворительно, так как калорийность среднесуточного потребления продуктов питания на одного человека составляет 2799 ккал, а удельный вес расходов домохозяйств на продукты питания находится на уровне 55 % от общих расходов. В то же время существует ряд угроз, которые в перспективе могут существенно повлиять на состояние этой важной составляющей национальной безопасности Украины, а именно: несбалансированное потребление продуктов питания, наличие некоторого дефицита потребления населением страны основных групп продуктов питания в сравнении с физиологическими нормами, рост расходов домохозяйств страны на приобретение продуктов питания, увеличение уровня дифференциации социальных групп населения Украины как по объемам продовольственного потребления, так и по уровню расходов на питание.

Обнаружена взаимосвязь между качеством пищевого продукта и ценой на него: пищевой продукт высокого качества в подавляющем большинстве случаев имеет более высокую цену, чем продукт низкого качества. Таким образом, для улучшения качества питания населения нужно, в первую очередь, повышать уровень покупательной способности граждан.

Проведен прогноз производства и потребления основных видов продовольствия на 2017–2020 гг. для обоснования реального потенциала продовольственных ресурсов, который выявил ряд угроз для потребителей и производителей продовольствия.

Определены перспективы развития органического производства в Украине для определения его места и роли в системе качественного питания населения. В результате исследования выявлен достаточно высокий сегмент потенциальных потребителей органической продукции на внутреннем рынке (более 50 %) и перспективы ее экспорта в другие страны.

Проработаны предложения по организационно-правовому регулированию количественных и качественных параметров пищевых продуктов на внутреннем продовольственном рынке для усовершенствования механизма государственного регулирования продовольственной безопасности. Проведенные исследования позволяют утверждать, что потенциал механизма государственного регулирования национального продовольственного рынка как совокупности элементов организационно-экономического воздействия государства на его развитие реализуется не в полной мере. Подчеркнуто, что государство не задействовало всех реально возможных рычагов влияния на продовольственную безопасность и, в первую очередь, на внедрение надлежащего контроля качества и безопасности пищевых продуктов и повышение платежеспособного спроса населения в условиях устойчивой тенденции к росту цен.

Ключевые слова: качество пищевых продуктов, организационно-экономические основы, национальная продовольственная безопасность, мировая продовольственная проблема, качество и безопасность продовольствия, качественные параметры пищевых продуктов, рынок органического производства, государственное регулирование качества.

ANNOTATION

Zabarna Y. V. The organizational and economic basis to ensure food quality in accordance with the national food safety system. – The Manuscript.

Thesis for a candidate's degree in economics in specialty 08.00.03 —Economics and national economy management. – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

Within the dissertation, according to the generalization of scientific studies of national and foreign authors, the essence/nature of food safety in the national and world food problem has been studied; organizational and economic aspects providing with food quality have been analysed; methodical approaches according to assessment the state of food safety have been studied.

The state of food production by domestic manufacturers has been studied; the assessment of the level of food safety through basic criteria of evaluation its condition has been investigated; the economic conditions that provide people with high-quality food have been studied; the influence of the main factors of world food problem touching the state of national food safety has been determined.

Based on the analysis of food safety, the production levels have been prognosticated, and consumption of the major kinds of food trended out from 2017 to 2020 has been studied; the development prospects of organic production in Ukraine have been investigated; the proposals to improve organizational and economic mechanism of strengthening of food safety and providing food quality in this system have been investigated.

Key words: food quality, organizational and economic basis, the national food safety, the world's food problem, food quality and food safety, food qualitative characteristics, the organic market production, the national quality regulation.